

Översikter och meddelanden

Statsvetenskaplig Tidskrifts redaktion

Fahlbeckska stiftelsens kollegium sammanträdde den 8 oktober 1984 med professor Birgitta Odén som praeses. Till sammanträdet hade emeritiprofessorerna Nils Stjernquist och Håkan Strömberg anmält, att de ville bli befriade från uppdraget som ledamot i Statsvetenskaplig Tidskrifts redaktionsutskott. Kollegiet beviljade den begärda befrielsen; praeses uttryckte kollegiets tack till Nils Stjernquist och Håkan Strömberg för deras mångåriga insatser till tidskriftens fromma. Till ny ledamot i redaktionsutskottet valde kollegiet professor Lars-Göran Stenelo; skiftet sker i och med årgång 1985.

Praeses uttryckte vidare kollegiets tack till docent Torbjörn Vallinder, som med föreliggande häfte lämnar posterna som redaktionssekreterare för tidskriften och sekreterare i kollegiet. Praeses framhöll därvid bland annat Vallinders strävan att hålla kontakt med olika forskarmiljöer.

I anslutning härtill vill jag för min del tacka alla som under mina år som redaktionssekreterare på olika sätt har understött mig i mitt arbete: kollegiet, där Nils Stjernquist fram till sin avgång utgjorde den fasta punkten; ombuden och andra kolleger vid statsvetenskapliga, nationalekonomiska, sociologiska och statistiska institutioner i landet, inte minst de anonyma granskare, som med sina referee-utlåtanden har bidragit till att förbättra kvalitén på manuskripten; Ebba Skjöld, som har hållit i ekonomi och distribution.

Först och sist vill jag dock tacka Lennart Lundquist för hans ovärderliga insatser i redaktionen genom åren och önska honom och Anders Sannerstedt lycka till, när de nu tar över.

Torbjörn Vallinder

Modern rationalistisk teoribildning och Rousseaus teori om allmänviljan*

Spelteori och statsvetenskaplig forskning

Spelteori kan ses som en matematisk idealisering av kollektivt beslutsfattande. Varje *aktör* eller spelare väljer ett av flera *handlingsalternativ* på basis av den *nytta* han erhåller från olika tänkbara *utfall* och med utgångspunkt i att även andra aktörer står i en liknande strategisk situation. Ett spels utfall kan aldrig, som framgår av nedanstående citat, kontrolleras av någon enskild aktör. Det teoretiskt särpräglade med spelteorin är att begreppet kollektivt handlande kan förenas med intentionalt handlande individer.

Den formaliserade spelteorin har sedan fyrtioalets sista allt djupare spår inom de olika samhällsvetenskaperna. För rationalistisk teoribildning har den inneburit en närmast explosionsartad utveckling. Gamla tankegångar har preciserats² och nya användningsområden har tillkommit.³ Två av de idéer som framsprungit ur spelteorin – fångarnas dilemma, som väsentligen är den bärande tanken i Mancur Olsons "logic of collective action", och Arrows "General Possibility Theorem" – har av Brian Barry och Russel Hardin utnämnts till de mest utmanande och fruktbara tankegångarna inom samhällsvetenskapen sedan andra världskriget.⁴

Förhoppningarna som knutits till spelteorin har också varit stora. Den utmålades som teorin med stort t; teorin skulle täcka alla företeelser inom samhällsvetenskapens ram. Det är uppenbart att dessa högt ställda förväntningar inte har infriats och på sina håll går det spåra en besvikelse över att spelteorin, som det sägs, är alltför formell och att den brister i realism. Spelteorin skulle enligt detta synsätt vara användbar för att generera idéer men inte i syfte att beskriva och förklara.⁵ Jag vill hävda att denna reaktion är överdriven. Anspråken på spelteorin skall inte ställas för högt; den kan inte användas till allt, men dess tillämpningsområde täcker en hel del av intresse.⁶ En av spelteoris mest engagerade och idérika förespråkare, Jon Elster, har gjort ett försök att sammanfatta dess räckvidd:

"Broadly speaking, game theory may be seen as a tool – indeed, as *the* tool – for the simultaneous handling of three sets of interdependencies that pervade social life. (1) The reward of each depends on the reward of all, through envy, altruism etc. (2) The reward of each depends on the action of all, through general social causality. (3) The action of each depends on the action of all, by strategic reasoning. The last is the specific contribution of game theory. I might add, lest someone should think that I embrace game theory as the solution to all problems, that I do not think it capable of handling the following. (4) The desires of each depend on the action of all. This refers to the fact that individual preferences and plans are social in their origin, which differs from the idea that they may be social in their scope, i.e. that the welfare of others may be part of the goal of the individual."⁷

Spelteorin kommer aldrig att lösa alla våra problem, men Elsters trosvisshet ger ändå löfte om många nya fruktbara tillämpningsområden.

Försöken inom svensk statskunskap att utnyttja spelteori och annan modern rationalistisk teori är än så länge ganska få och har främst varit inriktade mot partiets agerande.⁸ Åtminstone vad gäller omfattning är PARA-projektet vid statsvetenskapliga institutionen i Uppsala det ojämförligt största.⁹ Det framskyntar ibland att just PARA-projektets produkter utgör åskådliga exempel på att spelteorin när det kommer till kritan inte blir mycket mera än eleganta illustrationer som i bästa fall ger tolkningar och slutsatser en mera slagkraftig utformning. Jag tror att även detta bygger på en felsyn.¹⁰ Visst är det riktigt att tolkningar och slutsatser skulle ha kunnat presenteras utan hjälp av spelmatriser och annan teknikalier, men detta gäller all formaliserad teori. Formaliseringen innebär en översättning till ett mera precist språk. Frågan är i stället om spelteorin har tillfört något av vetenskapligt värde. Och detta är inte alla gånger så enkelt att bevisa; när resultaten väl föreligger ter de sig uppenbara, som om vetenskaplig teori och begreppsapparat aldrig varit verk-samma.

Värdet av spelteori demonstreras kanske bäst av ett exempel där den saknas och där den hade kunnat tillföra något ytterligare. Jag tror att en i många avseenden mycket gedigen och välskriven bok i PARA-projektets närhet kan illustrera detta förhållande mycket bra. I sin *The Hare and the Tortoise: Clean Air Policies in the United States and Sweden* jämför Lennart J. Lundqvist delar av miljövärdspolitiken i USA och Sverige. En av slutsatserna är att skillnaderna i de beslut som fattades i respektive land kan förklaras av skillnader i de politiska systemen. Sverige sökte efter praktiska lösningar, det som var tekniskt och ekonomiskt möjligt, medan USA,

på grund av det politiska spelet mellan Nixon och Muskie, drevs till att direkt kräva det *önskvärda*. Förutom den starka miljöopinionen var det själva valsystemet i USA som enligt Lundqvist utgjorde orsaken. Jag vill nu hävda att denna intressanta slutsats hade kunnat preciseras ytterligare om författaren insett att Nixon och Muskie i realiteten var indragna i ett fångarnas dilemma. Ingen av dem var egentligen intresserad av en alltför långtgående lagstiftning, men spelsituationen drev dem båda ifrån "det möjliga" till "det önskvärda".¹¹

Flera nya och hittills oprövade användningsområden för spelteorin kan tänkas.¹² Jag kommer emellertid att koncentrera min argumentering till idéhistoriska studier och därigenom understödja de efterföljande resonemangen om Rousseaus politiska filosofi. Motivering-en för att använda spelteori som analysverktyg vid tolkning av klassiska politiska teoretiker grundar sig på två fruktbarsargument: Flera av dessa tänkare var indragna i praktisk-politiska debatter som idag analyseras med moderna tekniker under rubriker som "Social Choice Theory". Detta argument talar för att spelteorin borde vara ett lämpligt tolkningsredskap. Därutöver kommer att nya analysinstrument kan resultera i nya insikter eftersom traditionell idéhistorisk forskning nästan genomgående undviker moderna tekniker av detta slag. Jag skall helt kort försöka utveckla detta något.

Många äldre politiska tänkare som exempelvis Hobbes, Locke och Rousseau utformade kontraktsteorier. Det sägs ibland att den vetenskapliga idéanalysen förutsätter att forskaren är något klokare än de aktörer som studeras. Och jag vill hävda att modern spelteori erbjuder ett perfekt redskap för dagens statsvetare att ånyo analysera de kontraktsteoretiska problemen; den rationalistiska teoribildningen möjliggör idag en helt annan stringens än vad de klassiska tänkarna kunde uppbåda, samtidigt som den också, inbillar jag mig, gör oss bättre i stånd att förstå subtiliteterna i de resonemang som fördes.

Den forskningsidé som här skisseras har, så vitt jag vet, endast ett fåtal föregångare. Att med hjälp av spelteori tolka klassikerna har hittills varit något som mest gjorts i förbifarten¹³ eller som en elegant inledning till en synpunkt man själv vill utveckla.¹⁴ Det bör dock nämnas att bland annat Rousseau blivit föremål för en genomträngande studie i rationalistisk anda.¹⁵ Det är i stället inom modern politisk filosofi som den rationalistiska teoribildningen avsatt de flesta spåren. Den intensiva debatt som startade med John Rawls *A Theory of Justice* hade knappast varit tänkbar utan den spelteoretiska begreppsapparaten.¹⁶

Spelteori och Rousseaus teori om allmänviljan

Om vi accepterar tanken att spelteori kan vara ett fruktbart hjälpmedel för att tolka ett idéhistoriskt material, vad är det då som motiverar att valet faller på Rousseaus teori om allmänviljan? Rousseau tillhör otvivelaktigt de politiska filosofer som haft ett mycket stort inflytande på det politiska tänkandet under de senaste seklen. Få enskilda teoretiker har exempelvis haft en lika stor betydelse för den alltjämt pågående debatten om demokratiens syfte och innehåll. Samtidigt har Rousseau ställts till svars för de totalitära tankar som så påtagligt avsatt spår i nittonhundratalets historia. Följdverkningarna av hans politiska filosofi är således inte entydiga. Trots detta råder det stor enighet om att teorin om allmänviljan utgör kärnan i Rousseaus politiska författarskap. Lägg därtill den traditionella bilden av Rousseau som en romantiker och anti-rationalist och uppgiften att tolka hans teori i ljuset av spelteorins landvinningar framstår som ett både intressant och utmanande företag.¹⁷

Den gängse uppfattningen av Rousseau som en intellektuellt oredig romantiker står dock inte oemotsagd. I samband med en utredning av begreppet "allmänintresse" har Brian Barry gjort följande utfall mot merparten av den äldre Rousseau-forskningen:

"Judging from critiques in which Rousseau figures as a charlatan whose philosophical emptiness is disguised by his superficial rhetoric, it is hard to see why we should waste time reading him, except perhaps on account of his supposedly malign influence on Robespierre. I doubt the fairness on this estimate, and I am also inclined to deprecate the tendency (often though not always combined with the other) to look on Rousseau through Hegelian spectacles. We need to dismantle the implausible psychological and metaphysical theories (e.g., 'compulsory rational freedom' and 'group mind') which have been foisted on Rousseau by taking certain phrases and sentences (e.g., 'forced to be free' and 'moral person') out of context."¹⁸

Det skulle således fortfarande finnas behov av nya, och förhoppningsvis mer rimliga, tolkningar av Rousseau.

Redan de inledande orden i *Samhällsfördraget* talar också för det fruktbara i en rationalistisk uttolkning av teorin om allmänviljan. Anslaget påminner starkt om spelteoriens antagande om rationella nyttomaximerande aktörer:

"Je veux chercher si dans l'ordre civil il peut y avoir quelque règle d'administration légitime et sûre, en prenant les hommes tels qu'ils sont, et les loix telles qu'elles peuvent être. Je tâcherai d'allier toujours dans cette recherche ce que le droit permet avec ce que l'intérêt prescrit, afin que la justice et l'utilité ne se trouvent point divisées."¹⁹

Och några rader senare, i en redogörelse för "människans natur", preciserar Rousseau sina utgångspunkter ytterligare:

"Sa première loi est de veiller à sa propre conservation, ses premiers soins sont ceux qu'il se doit à lui-même, et, sitôt qu'il est en âge de raison lui seul étant juge des moyens propres à le conserver devient par là son propre maître."²⁰

Rousseaus tanke var att hans etiska-teori skulle vara förenlig med en realistisk bild av människan som driven av egenintresse. Eventuella farhågor att den nya bild av Rousseau som här har blivit antydd skulle innebära en anakronism av sämsta slag är således obefogade. Den moderna spelteoretiska begreppsapparaten var självklart okänd för Rousseau, men den innebär inget övergrepp mot hans egna teoretiska premisser.²¹

Vad är då innehållet i Rousseaus teori om allmänviljan, och var finns det beröringspunkter till den rationalistiska teoribildningen? Jag skall helt kort presentera det jag uppfattar som huvuddragen i teorin om allmänviljan.

Teorin om allmänviljan ingår som bärande tanke i Rousseaus försök att utveckla principerna för ett gott samhälle och hur ett sådant skall styras. Mera precist är avsikten att formulera principerna för den styrelse som bör åtlydas av medborgarna. Rousseaus idé är att en sådan förpliktelse skall härledas ur medborgarnas samtycke, dvs ett kontrakt som ingås av egen fri vilja bör också hållas. I nästa steg förs det in en teori om rättvisa; medborgarna ger sitt samtycke till lagar och regler som är rättvisa. Och allmänviljan, som endast i undantagsfall är identisk med summan av allas viljor, tillhandahåller enligt Rousseau en norm för vad som är rättvist eller ej.²²

Det problem som allmänviljan avser att lösa kan om man så vill ges en annan, mer klassisk formulering:

"Trouver une formé d'association qui défende et protège de toute la force commune la personne et les biens de chaque associé, et par laquelle chacun s'unissant à tous n'obéisse pourtant qu'à lui-même et reste aussi libre qu' auparavant." Tel est le problème fondamental dont le contract social donne la solution."²³

Genom att alla underordnar sig allmänviljan kan enligt Rousseau alla bevara sin frihet, eftersom man då i realiteten lyder sin egen vilja.

Rousseaus teori om allmänviljan innehåller tre centrala problem, vilka tillika utgör de viktigaste tolkningsproblemen. Det första avser själva begreppet allmänvilja. Rousseaus distinktion mellan "volonté de tous" och "volonté générale" är alltför välkänd för att behöva

återges.²⁴ Moderna teoretiker som Brian Barry och Felix Oppenheim har försökt att ge allmänviljan en precis och fruktbar innebörd i samband med analyser av begreppet "allmänintresse". I grova drag går deras tolkningar ut på att förknippa allmänviljan med det intresse som individer har gemensamt i rollen som medborgare.²⁵ Vad som däremot inte tycks ha slagit de sentida Rousseau-tolkarna är de uppenbara beröringspunkterna med teorin för kollektiva varor. Utan några som helst svårigheter går det i nedanstående citat att urskilja såväl "jointness of supply" som "non-excludability", dvs. de två kriterier som brukar användas för att definiera en kollektiv vara.²⁶

"Les engagements qui nous lient au corps social ne sont obligatoires que parce qu'ils sont mutuels, et leur nature est telle qu'en les remplissant on ne peut travailler pour autrui sans travailler aussi pour soi. Pourquoi la volonté générale est-elle toujours droite, et pourquoi tous veulent-ils constamment le bonheur de chacun d'eux, si ce n'est parce qu'il n'y a personne qui ne s'approprie ce mot, *chacun*, et qui ne songe à lui-même en votant pour tous? Ce qui prouve que l'égalité de droit et la notion de justice qu'elle produit dérive de la préférence que chacun se donne et par conséquent de la nature de l'homme; que la volonté générale pour être vraiment telle doit l'être dans son objet ainsi que dans son essence; qu'elle doit partir de tous pour s'appliquer à tous, et qu'elle perd sa rectitude naturelle lorsqu'elle tend à quelque objet individuel et déterminé, parce qu'alors, jugeant de ce qui nous est étranger, nous n'avons aucun vrai principe d'équité qui nous guide."²⁷

Allmänviljan måste per definition vara allmän och lika "in its object as well as its essence; . . . it must both come from all and apply to all", som Cole uttrycker det i sin engelska översättning.²⁸

Om det visar sig möjligt att ge en någorlunda konsistent bild av Rousseau utifrån denna moderna idé innebär det att Rousseaus allmänvilja innehåller en betydligt redigare tanke än vad den traditionella Rousseau-tolkningen har hävdad, men också att begreppet kanske inte är fullt så spännande som det brukar antas. Distinktionen mellan "volonté générale" och "volonté de tous" är helt enkelt ett försök att klargöra en variant av "the fallacy of composition".

Innebörden av begreppet allmänvilja kan illustreras med hjälp av det spel som benämns fångarnas dilemma. Utgångspunkten är två aktörer x och y som har att välja mellan handlingsalternativen C och D, där C står för att bidra till en gemensam angelägenhet och D avser att aktören väljer att inte ge sitt bidrag. Åtminstone någon av aktörerna måste välja C för att den gemensamma angelägenhet båda önskar också skall förverkligas, men i övrigt är det endast insatsen som skiljer utfallen åt. Aktörernas rangordning av utfallen framgår av nedanstående spelmatris:

Figur 1. Fångarnas dilemma

		Aktör y	
		C	D
Aktör x	C	a 3, 3	b 1, 4
	D	c 4, 1	d 2, 2

Rousseaus idé om allmänvilja skulle, om den tolkas i termer av Barrys och Oppenheims definitioner av "allmänintresse" tillhandahålla ett kriterium i valet mellan dessa utfall (Det är således inte samma valsituation som för aktörerna x och y). Först av allt utesluts utfallen b och c, eftersom de inte uppfyller de generalitetskriterier som omtalas i det tidigare citatet. Av de återstående utfallen, som båda innebär att aktörerna behandlas lika, väljer allmänviljan utfall a, det utfall som framstår som bäst för såväl x som y. Rousseaus "volonté générale" förmår således åstadkomma den kollektiva rationalitet som "volonté de tous" missyckas med.

Med allmänviljans hjälp går det enligt Rousseau att avgöra vilka lagar som bör reglera ett samhälle. Men även om det är möjligt att ge detta kriterium en precis innebörd, återstår ytterligare problem. Rousseau måste också bevisa – och detta är det andra problemet – att alla människor, drivna av egenintresse, är villiga att leva i ett sådant samhälle, och vad mera är, att de gemensamt är i stånd att ingå ett kontrakt om detta. Problemet gäller, med Rousseaus terminologi, huruvida den enskilde väljer allmänviljan och inte sin egen partikulära vilja (som tillsammans med andras partikulära viljor formar "volonté de tous"). Idag frågar vi oss i stället om det finns någon kollektivt rationell lösning på ett n-personers fångarnas dilemma.

Svaret är inte självklart negativt om spelsituationen uppfattas som dynamisk i stället för statisk. Russell Hardin har utformat en teori som visar att aktörerna i ett dynamiskt fångarnas dilemma kan nå en rationell lösning "by convention".²⁹ Intressant nog var det också Rousseaus tanke att samhällsfördraget var grundat på konvention.³⁰ Om det i Rousseaus författarskap också går att finna spår av de mycket precisa förutsättningar som ingår i Hardins teori är emellertid osagt.

Det tredje problemet ingår som en del av det andra. Svaret på om individerna av egen övertygelse har anledning att träda in i en samhällsgemenskap styrd av allmänviljan, är beroende av de garantier som kan utfärdas för att enskilda lagar verkligen uttrycker allmänviljan. Rousseau diskuterar i detta sammanhang vilken beslutsregel som skall tillämpas och drar slutsatsen att

hur nära ett enigt beslut som bör krävas är beroende av frågans vikt och rådande tidspress.³¹ Det är således helt klart att Rousseau själv skilde problemet med dessa beslut från problemet med det kollektiva beslut som utgör samhällsfördraget, vilket med nödvändighet kräver full enighet.³² Hela detta problem, att med procedurregler utforma garantier för beslutens innehåll, kan te sig vettlöst. Men Barrys och Oppenheims analys av begreppet allmänintresse, som medger att vi talar om att någon har rätt eller fel i fråga om sina intressen utan att bryta mot gängse värdeteorier, antyder att problemställningen inte är orimlig om den relativiseras. I stället för fullständiga garantier kan vi fråga efter sannolikheten att det kollektiva beslutet avspeglar allmänviljan, och svaret blir avhängigt antalet individer samt vissa antaganden om dessa.³³

Denna lösning av det tredje problemet – som är hämtat från Brian Barry – utgör emellertid inte den enda och inte heller den mest rimliga uttolkningen av Rousseau. Betydligt intressantare är, vill jag hävda, av resonemang hos Rousseau som talar om allmänviljan som den vilja som slår ut alla andra viljor såvida det inte bildas några fraktioner.

"Il y a souvent bien de la difference entre la volonté de tous et la volonté générale; celle-ci ne regarde qu'à l'intérêt commun, l'autre regarde à l'intérêt privé, et ce n'est qu'une somme de volontés particulières: mais ôtez de ces mêmes volontés les plus et les moins qui s'entredétruisent, reste pour somme les différences la volonté générale.

Si, quand le peuple suffisamment informé délibère, les Citoyens n'avoient aucune communication entre eux, du grand nombre de petites différences résulteroit toujours la volonté générale, et la délibération seroit toujours bonne. Mais quand il se fait des brigues, des associations partielles aux dépens de la grande, la volonté de chacune de ces associations devient générale par rapport à ses membres, et particulière par rapport à l'Etat: on peut dire alors qu'il n'y a plus autant de votans que d'hommes, mais seulement autant que d'associations. Les différences deviennent moins nombreuses et donnent un résultat moins générale."³⁴

Låt oss se vad detta kan betyda. Antag att vi har tre aktörer x, y och z med handlingsalternativen C och D, där C som förut står för det alternativ som främjar det gemensamma bästa och D det som tillgodoser det egna intresset. Sett från den enskilde aktörens synpunkt – exempelvis x – kan detta trepersoners fångarnas dilemma illustreras på följande sätt, där nyttovärdena som tidigare anger hur aktören rangordnar utfallen.

Figur 2. Beslutssituationen i ett trepersoners fångarnas dilemma

		Både y och z väljer C	En av y och z väljer C	Både y och z väljer D
Aktör x	C	5	3	1
	D	6	4	2

Som alltid i ett fångarnas dilemma är D aktörernas dominerande strategi. Eftersom det är fråga om ett enda enskilt spel tycks möjligheten att fatta ett beslut i enlighet med allmänviljan (utfallet med nyttovärde 5) vara obefintlig.

Men situationen för vår lagstiftande församling (x, y och z) är faktiskt inte identisk med den som de berömda fångarna stod inför. Skillnaden i dessa beslutssituationer är den mellan "question of regulation" och "question of action". Som lagstiftare väljer inte x, y och z mellan alternativen C och D. De skall i stället avgöra vilket utfall som är mest önskvärt. Problemet belyses bäst genom ett annat sätt att presentera spelet i fråga.³⁵

Figur 3. Trepersoners fångarnas dilemma

	Alternativa utfall			Aktörernas rangordning		
	x	y	z	x	y	z
1	C	C	C	5	5	5
2	C	C	D	3	3	6
3	C	D	C	3	6	3
4	D	C	C	6	3	3
5	C	D	D	1	4	4
6	D	C	D	4	1	4
7	D	D	C	4	4	1
8	D	D	D	2	2	2

Varje enskild föredrar givetvis en regel som ålägger de båda andra att agera för det gemensamma bästa (C), medan denne själv tillåts att agera för egen vinning (D). Men ställt mot allmänviljan (utfall 1) kan inte något av dessa utfall (2, 3 eller 4) få majoritet. Utfall nr 1 besegrar varje annat utfall vid omröstning med majoritetsbeslut. Ställd mot alla tänkbara individuella eller partikulära viljor utgör allmänviljan Condorcet-vinnare, dvs den kompromiss som besegrar alla andra förslag vid en parvis jämförelse.³⁶

Lösningen på problemet att nå det kollektivt rationella utfallet i ett fångarnas dilemma är att förvandla aktörernas beslutssituation från en "question of action" till en "question of regulation". Rousseaus storslagna idé var att göra alla människor till lagstiftare. Därigenom ville han åstadkomma att varje beslutad lag stod i

överensstämmelse med allmänviljan. Ingen skulle heller behöva förlora sin frihet och underordna sig något annat än sin egen vilja. Rousseaus lösning var helt enkelt att varje människa skulle lyda sin egen vilja, som den kom till uttryck då hon uppträdde i rollen som lagstiftare; individen som privatperson skulle underordna sig medborgaren.

Jag har här argumenterat för att tolkningen av Rousseaus teori om allmänviljan kan återföras på tre problem, varav det första är begreppsligt och de övriga spelteoretiska. Slutsatserna är än så länge preliminära. Den presenterade tolkningen är att döma av de åberopade citaten empiriskt rimlig, men artikeln ger inte underlag för att avgöra om den är mera rimlig än andra tolkningar. Gentemot den traditionella Rousseau-bilden vill jag dock hävda att teorin om allmänviljan är baserad på medborgarnas rationella kalkyler och inte på någon mystiskt verkande känsla.

Pierre Favre är en av dem som tidigare argumenterat för att Rousseau bör ges en tolkning i rationalistisk anda. Av sin analys drar Favre två slutsatser: att Rousseau misslyckades i sitt försök att bygga upp en hållbar teori om allmänviljan och att det också är principiellt omöjligt att utforma en sådan teori.³⁷ Den senaste slutsatsen är i en mening trivial, nämligen om vi inte tillåter några som helst antaganden. Om vi däremot tillåter både Rousseau och andra att ta utgångspunkt i åtminstone någon normativ premis är ingendera av Favres slutsatser helt övertygande. Bristen i Favres analys har att göra med att han nästan uteslutande uppehåller sig vid det andra av våra tre forskningsproblem. Det tredje problemet, som handlar om hur lagstiftningen skall bringas i samklang med allmänviljan, uppmärksammas inte utan blandas samman med det andra. Rousseaus resonemang, som ibland slår fast att det ovillkorligen krävs enighet vid beslut men också innehåller idéer om att allmänviljan kan garanteras genom majoritetsbeslut, framstår därmed som oredigare än det faktiskt är.

Jörgen Hermansson

Noter

* Artikeln är skriven inom forskningsprojektet "Spelteorins nytta" som bedrivs med stöd av HSFR. Projektet befinner sig ännu på ett inledande stadium och avsikten är att mera grundligt undersöka den hypotes om Rousseau som här presenteras.

¹ Den moderna spelteorin har sitt ursprung i von Neumann & Morgenstern 1947 (1944). I likhet med exempelvis von Neumann & Morgenstern 1947 (1944), Luce & Raiffa 1957 och Moulin 1981, men till skillnad från Riker & Ordeshook 1973 och Abrams

1980, använder jag termen "spelteori" som en övergripande beteckning inbegripande bl a s k "Social Choice Theory". Anledningen är att det senare kan ges en spelteoretisk utformning.

² Exempelvis Bórdas och Condorcets funderingar kring beslutsregler. Se Black 1958.

³ Exempelvis teorier om partier och byråkratier. Se Downs 1957, Axelrod 1970 och Niskanen 1971.

⁴ Barry & Hardin 1982:16.

⁵ Exempel från studier av internationell politik är lätta att finna.

⁶ Jag har tidigare försökt visa (Hermansson 1982) att det faktum att "perceptions and misperceptions" är av avgörande betydelse inom exempelvis internationell politik inte är något argument mot en spelteoretisk analysteknik.

⁷ Elster 1983b:13. Se även Elster 1978, 1979 och 1983a, för exempel som visar spelteorins fruktbarhet.

⁸ Molin 1965, Sjöblom 1968 och Isberg m fl 1974. Nämnas bör också Bo Bjurulfs och Jan-Erik Lanes voterings- och maktanalyser (Exempelvis Bjurulf & Niemi 1978 och Lane 1983).

⁹ I det följande är det speciellt Hadenius 1981 och 1983 som jag har i åtanke.

¹⁰ Jag tar upp denna diskussion därför att invändningarna även berör det projekt som jag själv presenterar på följande sidor. Mitt resonemang innebär inte att jag finner PARA-projektets tillämpning av spelteorin invändningsfri i allt. Det skulle exempelvis gått att i likhet med Snyder & Diesing 1977 ha utnyttjat spelteorin på ett mera systematiskt sätt.

¹¹ Lundqvist 1980, speciellt 51-60. Spelsituationen kan, som den beskrivs av Lundqvist, illustreras med följande matriser: (Nyttovärdena i den andra matrisen anger endast aktörernas rangordning av utfallen som de beskrivs i den första matrisen.)

		NIXON	
		Möjliga	Önskvärda
MUSKIE	Möjliga	Båda mot opinionen Moderat lag	N vinner opinionen Radikal lag
	Önskvärda	M vinner opinionen Radikal lag	Strid om opinionen Extrem lag

		NIXON	
		Möjliga	Önskvärda
MUSKIE	Möjliga	3, 3	1, 4
MUSKIE	Önskvärda	4, 1	2, 2

¹² Det kan nämnas att det vid statsvetenskapliga institutionen i Oslo pågår ett projekt, "Statsvetenskapelige anvendelser av spillteori", under ledning av Knut Midgaard. Inom projektets ram utför Bjørn Erik Rasch voteringsanalyser liknande dem Bo Bjurulf utfört på svenskt material. En annan forskare, Rune Sørensen, "vil skrive om bruk av spillteori i hierar-

- kiske sammenhenger" och kommer därvid att "illustrera och dröfte muligheten av å teste spillteoretiske modeller ved statistisk analyse". (Ur projektets ansökan 15/5 1981 till NAVF.)
- ¹³ Se exempelvis Barry 1965:292 f och Hardin 1982:167 ff.
- ¹⁴ Jag har Michael Taylors (1976) tolkning av Hobbes i åtanke.
- ¹⁵ Se Favre 1978 som är en sammanfattning av ett arbete på franska. Jag återkommer till Favres tolkning av Rousseau i slutet av artikeln. Se även Midgard 1976 och Hernes 1975.
- ¹⁶ Se Blondel 1981:155 ff eller Mueller 1979 för översiktliga framställningar.
- ¹⁷ För den traditionella tolkningen, se exempelvis Sabine & Thorson 1973:529–547 och Talmon 1955:38–49. I den svenska idédebatten är Tingsten 1969:43–49 och Hedenius 1972:225 ff och 233 f goda representanter för denna syn på Rousseau.
- ¹⁸ Barry 1967:119.
- ¹⁹ *Du Contrat Social*, 55 (Livre I, Introduction).
- ²⁰ *Ibid.*, 60 (I, II).
- ²¹ Jfr Favre 1978:116 f, som utförligt belägger den rationalistiskt orienterade uppläggningsen i Rousseaus resonemang.
- ²² *Du Contrat Social*, 58–88 (I, I–V).
- ²³ *Ibid.*, 90 (I, VI).
- ²⁴ *Ibid.*, 145 (II, III) och 254 f (III, II), samt *A Discourse on Political Economy*, 121.
- ²⁵ Barry 1967 och Oppenheim 1981:123–149.
- ²⁶ Se Barry & Hardin 1982 och Hardin 1982, för en redogörelse för teorin om kollektiva varor och dess samband med teorin för kollektivt handlande, dvs med fångarnas dilemma.
- ²⁷ *Du Contrat Social*, 153 f (II, IV).
- ²⁸ *The Social Contract*, 187.
- ²⁹ Hardin 1982:155 ff.
- ³⁰ *Du Contrat Social*, 85 f (I, V).
- ³¹ *Ibid.*, 369 f (IV, II). Jfr med analysen av kostnader för kollektivt beslutsfattande i Buchanan & Tullock 1971.
- ³² Favre 1978 urskiljer två olika kontrakt hos Rousseau, men avser då två aspekter av samhällsfördraget, dels beslutet att förena sig i ett samhälle, dels beslutet att utse en styrelse ("compact" respektive "treaty"). Uppdelningen svarar mot det gängse sättet att skilja på olika typer av kontraktsteorier.
- ³³ Barry 1965:293.
- ³⁴ *Du Contrat Social*, 145 f (II, III).
- ³⁵ Riker & Ordershook 1973:276–280.
- ³⁶ Jfr Hardins lösning på fångarnas dilemma i Barry & Hardin 1982:129 ff.
- ³⁷ Favre 1978:116.
- Litteratur*
- Abrams, Robert. *Foundations of Political Analysis* (New York: Columbia University Press, 1980).
- Axelrod, Robert. *Conflict of Interest* (Chicago: Markham, 1970).
- Barry, Brian. *Political Argument* (London: Routledge & Kegan Paul, 1965).
- Barry, Brian. "The Public Interest", i Quinton, Anthony, red. *Political Philosophy* (Oxford: Oxford University Press, 1967).
- Barry, Brian & Hardin, Russel, red. *Rational Man and Irrational Society?* (Beverly Hills: Sage, 1982).
- Black, Duncan. *The Theory of Committees and Elections* (Cambridge: Cambridge University Press, 1958).
- Blondel, Jean. *The Disciplines of Politics* (London: Butterworths, 1981).
- Bjurulf, Bo & Niemi, Richard G. "Strategic Voting in Scandinavian Parliaments", *Scandinavian Political Studies* nr 1/1978.
- Buchanan, James M. & Tullock, Gordon. *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1971, 1962).
- Downs, Anthony. *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper & Row, 1957).
- Elster, Jon. *Logic and Society. Contradictions and Possible Worlds* (Chichester: Wiley, 1978).
- Elster, Jon. *Ulysses and the Sirens. Studies in Rationality and Irrationality* (Cambridge/Paris: Cambridge University Press/Maison des Sciences de l'Homme, 1979).
- Elster, Jon. *Explaining Technical Change* (Cambridge/Oslo: Cambridge University Press/Universitetsforlaget, 1983a).
- Elster, Jon. *Sour Grapes. Studies in the Subversion of Rationality* (Cambridge/Paris: Cambridge University Press/Maison des Sciences de l'Homme, 1983b).
- Favre, Pierre. "The Rationality of the 'Social Treaty'", i Birnbaum, Pierre, Lively, Jack & Parry, Geraint, red. *Democracy, Consensus and Social Contract* (Beverly Hills: Sage, 1978).
- Hadenius, Axel. *Spelet om skatten* (Lund: Studentlitteratur, 1981).
- Hadenius, Axel. *Medbestämmandereformen* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1983).
- Hardin, Russell. *Collective Action* (Baltimore, Maryland: John Hopkins University Press, Resources for the Future, 1982).
- Hedenius, Ingemar. *Om människans moraliska villkor* (Författarförlaget, 1972).
- Hermansson, Jörgen. *Internationell politik som spel* (Stencil. Uppsala universitet, statsvetenskapliga institutionen, 1982.)
- Hernes, Helga. "Formal Theories of International Relations", i *European Journal of Political Research* 3 (1/1975).

- Isberg, Magnus, Wettergren, Anders, Wibble, Jan & Wittrock, Björn. *Partierna inför valjarna. Svensk valpropaganda 1960–1966* (Stockholm: Allmänna förlaget, 1974)”
- Lane, Jan-Erik. ”Facket och demokratin”, *Tvärsnitt* nr 4/1983.
- Luce, Duncan R. & Raiffa, Howard. *Games and Decisions* (New York: Wiley, 1957).
- Lundqvist, Lennart J. *The Hare and the Tortoise: Clean Air Policies in the United States and Sweden* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1980).
- Midgaard, Knut. ”Noen bemerkninger om ’almenviljen’ hos Jean-Jacques Rousseau”, i *Intuisjon og erkjennelse. Til Johan Fredrik Bjelke på sekstiårsdagen 30 januar 1976* (Oslo: Institutt for filosofi, 1976).
- Molin, Björn. *Tjänstepensionsfrågan* (Göteborg: Akademiförlaget, 1965)
- Moulin, Hervé. *Game Theory for the Social Sciences* (New York: New York University Press, 1981).
- Mueller, Dennis C. *Public Choice* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).
- von Neumann, John & Morgenstern, Oskar. *The Theory of Games and Economic Behavior* (Princeton: Princeton University Press, 1947, 1944).
- Niskanen, William. *Bureaucracy and Representative Government* (Chicago: Aldine, 1971).
- Oppenheim, Felix. *Political Concepts. A Reconstruction* (Oxford: Basil Blackwell, 1981).
- Riker, William H. & Ordeshook, Peter C. *An Introduction to Positive Political Theory* (Englewood Cliffs, N J: Prentice-Hall, 1973).
- Rousseau, Jean-Jacques. *Du Contrat Social. Texte original publié avec introduction, notes et commentaire par Maurice Halbwachs.* (Aubier, Editions Montaigne, 1967).
- Rousseau, Jean-Jacques. *The Social Contract and Discourses.* Translations and Introduction by G. D. H. Cole. (London: Dent, 1973).
- Sabine, George H. & Thorson, Thomas L. *A History of Political Theory.* Fourth edition (Hinsdale, Ill.: Dryden Press, 1973).
- Sjöblom, Gunnar. *Party Strategies in a Multiparty System* (Lund: Studentlitteratur, 1968).
- Snyder, Glenn H. & Diesing, Paul. *Conflict among Nations. Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises* (Princeton, N J: Princeton University Press, 1977).
- Statsvitenskapelige anvendelser av spillteori. Projektansökan 15/5 1981 till Norges allmenvitskapelege forskningsråd (NAVF).
- Talmon, J. L. *The Origins of Totalitarian Democracy* (London: Secker & Warburg, 1955).
- Taylor, Michael. *Anarchy and Cooperation* (London: Wiley, 1976).
- Tingsten, Herbert. *Demokratiens problem* (Stockholm: Aldus/Bonniers, 1969, 1945).

Max Webers magnum opus på svenska

Max Webers stora arbete *Wirtschaft und Gesellschaft* – av många ansett som hans *magnum opus* – utkom postumt i början av tjugotalet, bara något år efter författarens hastiga frånfälle. Hans hustru Marianne var den drivande kraften bakom utgivningen av verket. Det avsågs ursprungligen att ingå som beståndsdel i det ofullbordade monumentalverket *Grundriss der Sozialökonomik*. *WuG* är således ett beställningsarbete och ingår dessutom i ett *joint venture* mellan flera av samtidens mer framstående samhällsvetare; bl a Michels, Schumpeter och von Schulze-Gaevernitz var indragna i förberedelserna.

WuG:s speciella tillkomsthistoria är värd att beakta när man spekulerar över verkets sammanhang med Webers övriga produktion. Det tycks som Weber ”inte riktigt går ihop” utan alla tolkningsförsök ter sig på något sätt partiella, något som också genererar långdragen debatt bland vår tids weberianer.¹

WuG består av två avdelningar. Första delen, Webers *Soziologische Kategorienlehre*, tillkom vid tiden för Första världskrigets slut och andra delen, ett slags jämförande systematik på framför allt den historiska religionssociologins område, skrevs åren före det stora kriget. Själva kriget blev ju delvis ett avbrott i Webers tillvaro som ostörd kammarlärare.

Drygt sextio år efter originalupplagens publicering har nu första delen av *WuG* utkommit på svenska, ombesörjd av universitetslektorn Agne Lundquist i Lund, tidigare måhända mest känd som medarbetare till Torgny Segerstedt jr – den svenska akademiska sociologins fader – i det omfattande femtiotalverket *Människan i industrisamhället*.

Lundquists roll är inte endast översättarens utan även förordsskrivarens och, inte minst, förläggarens. Det lilla Argos förlag har genom åren gjort en kulturinsats genom att ta sig an kommersiellt föga gångbara klassiker. Förlaget torde vara en ”humla”, dvs det flyger (i ekonomiskt hänseende) trots att det egentligen inte borde vara möjligt enligt aerodynamikens lagar. Man ber att få önska lycka till.

Volymen inleds med ett trettiosidigt förord, en presentation av Weber som intellektuell gestalt. Weber var mångsidigare än de flesta och har en intressant biografi. Bl a hann han före sin död med att även medverka till Weimarrepublikens författning.

Lundquist förmedlar en god bild av Weber. I några ordvändningar känner jag mig för övrigt smickrad av att skönja ekot av mina egna formuleringar, från bl a avhandlingen om Bilden av Weber. Denna notering får ej missförstås. Lundquist säger vad som skall sägas i ett handboksmissigt, lexikografiskt, sammanhang om We-